

LATIN-AMERIKA LELKIISMERETE

Beszélgetés Miguel Ángel Asturiasszal

TAVASZY SÁNDOR

Amikor 1958-ban a budapesti Európa Kiadótól megbízást kaptam az akkor már világhírű guatemalai író, Miguel Ángel Asturias *Elnök úr* című forradalmian modern, sok tekintetben szürrealista regényének lefordítására, alig hittem, ha egyáltalán ilyesmi eszembe jutott, hogy néhány év múltán otthonomban köszönhetem ezt a kissé excentrikus, forradalmi tartású és lelkületű művészt, akiről korábban csak a világsajtó jelentéseiből tudtuk, hogy megjelent Indiában, feltűnt Mexikóban, börtönbe vetették Argentínában, felolvasó körutat tartott Olaszországban, stb., stb. . .

Asturias életútja valóban „kriminek” is beillik. Guatemala hasonló nevű fővárosában született 1899-ben maya-indián eredetű parasztcsaládból. Egyetemi tanulmányait Párizsban végezte, jogásznak készült. Később laptudósító lett, majd első művei költőnek és népe folklórját ápoló, az elnyomottak sorsáért aggódó szociológusnak mutatják. Emberszeretét és haladó gondolkodását a gyakorlati politika síkján is bebizonyította, amikor elvállalta a külügyminiszteri tárcát a polgári-haladó Arbenz-kormányban. Jacobo Arbenz Guzmán haladó rendszerének 1954-ben amerikai támogatással történt megdöntése után száműzetésbe kényszerült. Két ízben vetették börtönbe, kétszer szökött meg, és csavargóként járta be Latin-Amerika hegyi falvait, élményeket gyűjtve, agítálva a latin-amerikai szabadság eszméje mellett. Közben írta nagyszerű regényeit, melyek lassan világhírűvé tették dallamos nevét. Osztatlan örömet keltett a hír 1964-ben, hogy ő kapta a Lenin Békedíjat; 1967 őszén pedig neki ítélte oda a Nobel Díjat a svéd Nobel Bizottság, kiemelkedő irodalmi munkásságáért és a béke ügyének fáradhatatlan szolgálataért.

Politikai síkon is rehabilitációt hozott számára az 1966. év: Guatemala polgári-haladó kormányának elnöke, Dr. Montenegro felajánlotta neki az ország párizsi nagyköveti tisztét. Asturias, örülve a hazájában végbement pozitív politikai fordulatnak s bízva abban, hogy személyével felzárkózhat a hatalomra került haladó erők mellé, igent mondott.

Nem sokkal később, 67 nyarán, Párizsban a Guatemalai Nagykövetség Rue des Courcelles-en lévő palotájában folytattuk a Budapesten megkezdett beszélgetést. Miről? Mindenről. Politikáról, irodalomról, emberekről, háborúról és békéről, múlttól és jövőről.

Első kérdésem az volt, miként vélekedik általában a latin-amerikai irodalomról.

— *Mire*... az én globális véleményem a latin-amerikai irodalomról mint társadalmi-kulturális jelenségről az, hogy ez az irodalom mindig harcosságot jelentett, aktív küzdelmet, soha nem zárkózott be semmi-féle elefántcsonttoronyba... Irodalmunk talán Bernal Diaz Castillo *Historia Verdadera de la Conquista de la Nueva España* (Új Spanyolország meghódításának igaz története) című 1560-ban megjelent polemizáló-dokumentáló tanulmányával kezdődött, s ez a mű már eléggé részletesen kitért az indiánokkal szemben elkövetett spanyol kegyetlenkedésekre... 1700-ban látott napvilágot Rafael Landívar költő *Rusticatio Mexicana* című hosszabb elbeszélő költeménye, mely elragadtatottan dicsóította az amerikai föld természeti csodáit és csodálatos gazdagságát, s egyben azon siránkozott, milyen szörnyű, embertelen élete van mindeme gazdagság ellenére is a szerencsétlen indián őslakóknak. Landívar az első „modern” tiltakozó hang, mely egyenlőséget követel Amerika valamennyi lakójának... s ebben a tónusban alkotnak korunk latin-amerikai írástudói is...

— Valamit a romantikáról...

— A romantikusok igen érdekes módon és kihatással jelentkeztek irodalmunkban: működésük indította el és bontakoztatta ki a szabadságért és a függetlenségért folytatott tudatos, politikai program-szerű harcot... Ebből a mozgalomból, különös módon, éppen a XX. század első évtizedeinek *költői* nem vették ki a részüket, hanem kissé *l'art pour l'art*-os köldöknézők-ké, a realitásoktól elszakadt rímfaragókká váltak...

— No és Neruda, Guillén...?

— Ők törték meg ezt a bűvös kört. Velük vonult be a latin-amerikai irodalomba a nemes értelemben vett politikai vers, mely kézzelfogható küzdőtársa a mind szélesebb népi arányokat öltő szabadságmozgalomoknak... Nem titok, mekkora eszmei erősítést jelentettek pl. a kubai forradalmárok harcainak legnehezebb időszakában, az 1955—58-as években, két kitűnő forradalmár költő, „El indio Nabori” és Manuel Navarro Luna robbanó hangú, tiszta emberségtől izzó, harcra serkentő versei... ezek azóta is kedves kincsei a kubai népnek s dalokká váltan kísérik az építés hétköznapjait.

— Ha jól értettem, mindenekelőtt a *regény* az Latin-Amerikában, mely fenntartások és ingadozások nélkül vállalta a tömegek vágyainak hirdetését, a szociális igazságért való megalkuvás nélküli harcot...

— Tökéletesen így van. Akármelyik ország természetét nézzük végig, akármelyik regénybe lapozunk bele, oldalain a kontinens nagy sorskérdései, népeinek gyötrő problémái, közösségi és egyéni drámái bomlanak ki előttünk... Hogy csak néhány kiemelkedő szerzőt és művet említsek... A columbiai José Eustasio Rivera *La vorágine* (Örvény), a venezuelai Rómulo Gallegos *Doña Bárbara*, a chilei Teitelboim *Hijos de salitre* (A salétrom gyermekei), az argentin Ricardo Güiraldes *Don Segundo Sombra*, a mexikói Carlos Fuentes *La muerte de Artemio Cruz* (Artemio Cruz halála) című regénye... De sorolhatnám hosszan a „nagyokat”, akik valóban világszínvonalra emelték a latin-amerikai regényt: Jesus Lara, Jorge Luis Borges, Octavio Paz, Max Aub, Francisco Coloane, Iverna Codina, Jorge Amado, José

Mauro de Vasconcelos, Lygia Fagundes Telles, Enrique Amorim, Guilherme Figueiredo, Alfredo Gravina... stb., stb., stb.

Következő kérdéseim Asturias személyére és Guatemalára terelték a szót.

— Igen, Guatemala... fájdalmas téma számomra. Ez a fájdalom talán az utóbbi időben enyhült némileg, amikor értesültem a kedvező fordulatról és Dr. Montenegro kormányelnök döntéséről velem kapcsolatban... Örülök, de persze fenntartással. Lehet, hogy Dr. Montenegro szándékai tisztességesek, demokráciát és szabadságot szándékozik biztosítani sokat szenvedett hazámnak... de vajon hagyják-e, hogy terveit valóra váltsa...? Derék barátom, Jacobo Arbenz is hozzáfogott az ország demokratizálásához, az emberi jogok visszaállításához, a szólás- és sajtószabadság érvényesítéséhez... Ezt még csak elnézték neki az amerikaiak, de amikor hozzáfogott a földreform végrehajtásához és ennek keretében kezdte kisajátítani a hírhedt „zöld pápa”, a United Fruit, a Közép-Amerikát a markában tartó mammutbanántröszt ültetvényeit, a washingtoni Pentagonon katonai államcsínyt szervezett ellene, amerikai tengerészgyalogságot küldött Guatemala Citybe egy pásztorból lett renegát „tábornok”, Castillo Armas vezetésével... a fővárost egy éjszaka rajtaütésszerűen megszállták, magát Arbenzet pedig az akkori guatemalai nagykövet, Mr. Peurifoy kezében revolverrel kényszerítette, hogy aláírja lemondását... Mit volt mit tennünk? Menekültünk, ki merre látott... Arbenz fantasztikus kalandok után, melyeket egyszer még megírok, előbb Venezuelában és Uruguayban, majd Európában, Svájcban kötött ki... Magam Argentínába szöktem, s egy ideig a szó szoros értelmében bujkáltam és nyomorogtam... Aztán jött Bianca az életembe, s vele a nyugodtabb évek... Tudósítójának hívott meg a caracasi *El Nacional* című újság... aztán írni kezdtem... sorra megszülettek a regényeim... El Señor Presidente... Hombres de maiz... Leyendas de Guatemala... Los ojos de los enterrados... Mulata de tal... (*Elnök úr, Kukoricaemberek, Guatemalai legendák, Az eltemetettek szeme, A mulatt nő.*)

— Aztán mi következett?

— Meghívás egykori Alma Materem részéről: a rektor felkért, hogy tartsak előadásorozatot a latin-amerikai regény fejlődéséről a párizsi Sorbonne-on... Ez igen nagy örömet jelentett számunkra, viszontláttam kedves Párizsomat... De ezzel párhuzamosan sorra lefordították említett regényeimet és másokat is több európai nyelvre, így aztán tetemes szerzői jogdíjak vártak rám Spanyolországban, Olaszországban, Franciaországban, Nyugat-Németországban... és természetesen nálatok, Magyarországon...

— Mondanál valamit kultúrátok gyökereiről, jellegéről?

— A latin-amerikai kultúra, ez köztudomású, indián múltban és hagyományokban gyökerezik. Ez a legfőbb jellemvonása irodalmunknak is. Ez a karakter még csak hangsúlyozódik olyan országokban, mint Mexikó, Guatemala, Peru és Bolívia... sőt Ecuador is... ahol hatalmas indián népi közösségek élnek és őrzik ma is híven a maya-, inka-, azték-, kicsua-örökséget... Ez az örökség a legnemesebb emberi és közösségi érzések összesége, a szabadság és az emberi jogok mélyes tiszteletben tartása és követelése a föld minden fia számára...

Ez az örökség él tovább az általam már említett írók alkotásaiban, költőink legmardandóbb verseiben, színházaink deszkáin, ifjúságunkban, munkásosztályunkban és a hatalmas dél-amerikai paraszti rétegekben... Itt említem meg mindjárt azt is, hogy bár sokan kísérelték meg már valamilyen ismert európai „iskolába” skatulyázni Latin-Amerika irodalmát, ez szinte teljes lehetetlenség... Nálunk sem az irodalomban, sem a képzőművészetekben nincsenek világosan elhatárolható irányzatok, mint klasszicizmus, romanticizmus, szimbolizmus, modernizmus stb., mint pl. a francia irodalomban... Nálunk inkább valamiféle különös koegzisztenciáról, valami különös „átfedésről”, egymásbaolvadásról lehetne beszélni, mindezeknek az irányzatoknak egy sajátos latin-amerikai mozaikjáról... Ha mégis egy szóval akarnám jellemezni ezt a bonyolult keveréket, illetve azt a valamit, ami megszületett az „izmusok” ölekezéséből, akkor azt mondhatnám, hogy irodalmunk egyre inkább *realista*, vagyis világosan látja és látatja napjaink kendőzetlen valóságát, az élet valamennyi síkján... És ez roppant biztatás és erő a jövőre függesztett tekintetű népi tömegek számára, hiszen a nyomtatott betű *valóságos fegyver* a kezünkben, mely *de facto* felhasználható a zsarnokok elleni harcban... Ilyen fegyvert akartam adni én is népem kezébe minden egyes nyomtatásban megjelent regényemmel, cik kemmel, tanulmányommal, röpiratommal... és napról napra világosabban látom, hogy irodalmi harci programom hozza szép gyümölcsseit... Levelek ezreiből csendül ki, hogy könyveim élnek és hatnak egész Latin-Amerikában... és tudom, látom, hogy Dél Keresztje gyönyörű csillagképe mögött már pirkad az ég alja... amint kitűnő író barátom és harcostársam, Rivanadeyra egyik pompás regényének címe mondja: *Ya está amaneciendo*... Hajnalodik már... s ebben valami szerény szerepünk nekünk, felelős írástudóknak is van.